

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

м. ЖИТОМИР. ПАМ'ЯТНИК
“ЗАХИСНИКАМ УКРАЇНИ У ВІЙНІ
З РОСІЙСЬКИМ АГРЕСОРОМ”

ФОТО ПЕТРА КУХАРЧУКА

ЗМІСТ

У МАЙСТЕРНІ ІСТОРИКА

Допомагає історична аура.....3
*Інтерв'ю з доктором історичних наук, професором, директором Державного архіву
 Вінницької області Юрієм Лезуном*

ЗНАКИ ТА СИМВОЛИ

Таємничі знаки та символи трипільської культури.....7

БІЛЬШОВИЦЬКИЙ ТЕРОР

Сталінський терор проти українців у 1944-1945 рр.9
Іван Коломісць, вчитель історії, краєзнавець

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ

Історик Д.І. Яворницький в побуті та звичках12
Яна Тимошенко, завідувачка Меморіального будинку-музею Д.І.Яворницького

ПРОПАГАНДА

«Залізні коні» на ідеологічному фронті15
Руслан Зелінський, член Національної спілки краєзнавців України

ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ

Земська лікарня м. Ромни17
*Олена Юсова, завідувач науково-освітнього сектору Комунального закладу
 Сумської обласної ради "Державний історико-культурний заповідник "Посулля", м. Ромни*

СУСПІЛЬНА СВІДОМІСТЬ

«Що у тверезого на думці, те у п'яного на язиці»: селяни про російського царя і царицю20
Степан Дровозюк

МЛИНАРСТВО

Воронівські млини на перехресті сільської цивілізації22
Микола Дорош, краєзнавець

УКРАЇНА І ЄВРОПА

Українська академія в королівському палаці: з історії господарської академії в Подєбрадах.....25
*Олександр Кравчук, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
 Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського.*

ГРИМАСИ ІМПЕРІЇ

Гетьман Іван Самойлович: «Дурна москва» і «нерозсудлива війна московська»31
Олексій Струкевич, доктор історичних наук, професор

УКРАЇНА І ЄВРОПА

Лист Симона Петлюри до французького публіциста Жана Пелісьє.....33

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА

Україна сниться... листи подолян з Німеччини у 1942-43 рр.35
(Продовження. Початок у №3-4 2022р.)

ПАРКИ І САДИ

Пристрасть родини Розумовських до садово-паркового мистецтва39
Юлія Фурсова, історик Національного заповідника «Гетьманська столиця», член ICOM

Загадкові ядра з бабусиноного городу
 Творче завдання.....42

ІСТОРИЧНА МАНДРІВКА

Тбілісі – місто храмів і легенд44
Ольга Рябоконт, кандидат географічних наук

Шановні передплатники!

Якщо ви не отримали передплатні примірники нашого журналу, просимо звертатися для з'ясування причин у відділення "Укрпошти", писати на електронну адресу редакції: istorkaleido@gmail.com або телефонувати за тел.: 067-961-89-69

Передплатний індекс 60742

З умовами придбання та передплати журналу "Історичний калейдоскоп" можна ознайомитись на сайті www.istorik.com.ua та за телефоном: /067/ 961-89-69

Редакційна колегія

Степан Дровозюк
 Юрій Савчук
 Володимир Демешкан
 Катерина Висоцька
 Олексій Струкевич
 Віктор Брехуненко
 Іван Романюк
 Світлана Маркова
 Роман Подкур
 Володимир Дмитрук
 Валерій Богословський

Журнал «Історичний калейдоскоп» №1, 2023 р.

Засновник і видавець
 ТОВ «Видавничий дім «Литаври».
 Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №22521-12421Р від 27.01.2017 р.
 видане Міністерством юстиції України.
 Адреса редакції: 21034, м.Вінниця,
 вул. Лебединського, 15.
 Тел.: /0432/ 66-90-88, /067/ 961-89-69,
 E-mail: Istorkaleido@gmail.com,
 Редактор журналу Богословський В.П.
 Підписано до друку 25.03.2023 року,
 наклад 500 прим.

Редакція залишає за собою право редагувати матеріали. Редакція може не поділяти думок автора. За достовірність фактів, дат, цитат, назв та інших відомостей відповідальність несуть автори публікацій.

ПРИСТРАСТЬ РОДИНИ РОЗУМОВСЬКИХ ДО САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА

Юлія Фурсова, історик Національного заповідника «Гетьманська столиця», член ICOM

У XVIII ст. створення садово-паркових ансамблів у Європі набуло небаченого розмаху. Наявність добре облаштованого саду або парку було необхідним атрибутом будівництва власних маєтків освіченої людини вищого суспільства. Деревя, кущі, скульптури, фонтани в садово-парковому мистецтві використовувалися як своєрідні елементи для доповнення ансамблю. Вагомий вплив на розвиток садово-паркового мистецтва XVIII ст. мали праці провідних європейських філософів та мислителів того часу: Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, І. Гете, Ф.Шиллера. Відомі в Європі сади та парки – Великий Версальський палац та парк, парк при павільйоні мадам Помпадур в Фонтенбло, палацовий комплекс Бельведер, парк Лазенкі поблизу Вар-

шави стали еталоном садово-паркового мистецтва. Не оминула увагою ця тенденція й Україну, що є свідченням тісного зв'язку з культурою та архітектурою Європи.

У даній публікації пропонуємо інформацію про захоплення садово-парковим мистецтвом гетьмана Кирила Розумовського та його синів. Зауважимо, що представники родини Розумовських відзначалися великою пристрасстю до будівництва та садівництва, а гарні паркові й садові системи, які склалися з регулярних парків та природних дібров і водойм, були вагомою складовою їх маєтків.

Гетьман Кирило Розумовський, наслідуючи у своєму побуті тенденції XVIII ст., будував та облаштував власні палацово-паркові ансамблі зважаючи на

Палацово-парковий ансамбль гетьмана Кирила Розумовського. Фото початку XX століття.

ПАРКИ І САДИ

віяння моди і, звісно, власні смаки. Захоплення гетьмана садівництвом ілюструє наявність у його бібліотеці праці «Всеобщее и полное домоводство» (1795 р.), яка є перекладом з французької книги Луї Ліже «La nouvelle maison rustique» та містить детальні відомості про особливості будівництва жител і допоміжних споруд, закладання саду, догляд за овочевими та фруктовими насадженнями в залежності від рельєфних та кліматичних особливостей регіону. Особливу увагу Кирило Розумовський приділяв будівництву та облаштуванню гетьманської садиби в Батурині, яка мала важливу репрезентативну функцію. Зазначимо, що садово-паркова складова займала близько 4 га та була місцем відпочинку, прийому та зустрічі гостей, задовольняла утилітарні потреби гетьманського двору.

Важливим джерелом, яке надає інформацію щодо насаджень садиби, є документ 1765 р., який засвідчує наявність різноманітних декоративних та фруктових дерев. Типовим для тогочасного садово-паркового мистецтва була наявність різних скульптур та декоративних елементів. Відомо, що гетьман Розумовський для зовнішнього оздоблення своєї садиби в 1765 р. замовляв виготовлення різноманітних декоративних елементів: корони, купідони, капітелі, вази. Можемо припустити, що частина цих скульптур розміщувалась і в садово-парковій частині.

Щоб скласти уявлення про стан паркової частини гетьманської садиби на початку XIX ст, звернемося до спогадів, мемуарів та візуальних джерел того часу. Варто згадати Отто фон Гуна, який у 1805 р., відвідавши Батурин, занотував: «Бачили дерев'яний будинок, в якому проживав покійний фельдмаршал. Перед будинком вал, на якому поставлено 10 гармат ... З іншого боку будинку – сад з фруктових дерев». Іван Долгорукий у 1810 р. залишив свої враження про гетьманську садибу і сад навколо: «Сад великий але не доглянутий, проте оранжереї наповнені плодами». Француз Август де Лагард, здійснюючи в 1811 р. подорож Україною, згадував, що у гетьманському палаці та садах відчувається відсутність господаря: «Ожина росте поряд з трояндами, чудові алеї перетворюються у зарослі».

У 1819 р. Андрій Розумовський, який успадкував дану садибу після смерті батька, перебував у Батурині. Його від-

відини у своїх мемуарах занотувала Луїза Тюргейм, яка зробила натурні замальовки садиби. Власне, її малюнок підтверджує, що станом на 1819 р. біля палацу ще залишались садово-паркові насадження.

У середині XIX ст., після смерті Андрія Розумовського, залишки садиби перейшли у державну власність.

Інформація щодо садово-паркових насаджень гетьманської садиби фіксувалася ще на початку XX ст., проте за браком джерел встановити, коли насадження були знищені остаточно, поки що не можливо.

Іншим яскравим підтвердженням пристрасті гетьмана до будівництва та створення прекрасного є інший

«ВИРУБАНИЙ ЩЕ ДО ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ, ПРИБЛИЗНО В 1937 Р... НА ДАНИЙ МОМЕНТ СЛІДІВ ВІД ПАРКУ МАЙЖЕ НЕ ЗАЛИШИЛОСЯ»

палацово-парковий ансамбль в Батурині, будівництво якого тривало з 1799 по 1803 рр. архітектором, вихідцем з Лондона, Чарльзом Камероном. За задумом Камерона, ансамбль складався з палацу, двох флігелів та парку регулярного планування. До речі, щодо парку, то він був облаштований значно раніше, ще за попереднього власника. Існують відомості, що в 1772 р. Кирило Розумовський придбав цю територію у Г.Теплова, і саме під час купівлі було здійснено детальний опис насаджень: «У цьому саду доріг прямих – 6, шпалерних вишневих доріг – 2 та куртин з липами малих – 16, коронних лип – 174... ». Окрім цього в саду були горіхи, персики, абрикоси, виноград та інші декоративні насадження. Зазначимо, що існуючі насадження Чарльз Камерон вдало поєднав з архітектурою ансамблю та, вірогідно, доповнив його. Дослідниця творчості архітектора Г. Козьмян занотувала: «Камерон створив неймовірну за красою садибу. Мальовничий парк на березі Сейму, палац та низку службових приміщень».

Додамо, що подальша інформація щодо стану парку на території ансамблю доволі обмежена, що перш за все пов'язано з тим, що у середині XIX ст. палацово-парковий ансамбль перейшов у державну власність.

Генеральний план ансамблю за 1891 р., фіксує розпланування внутріш-

нього двору, розбиття алей парку, які позначені як липовий гай. На початку ХХ ст., дослідник архітектури Ф. Горностаєв описав загальний стан ансамблю: «За будинком містився столітній парк. Але ця назва звучить жалюгідною насмішкою – він здебільшого вже вирубаний і запущений. Немає слідів колишніх алей, немає ознак розбивки саду, все перетворилося в пасовище. Майданчик перед будинком ймовірно був створений під “регулярний сад”». Згідно з актом обстеження парків Батурина від 25 вересня 1959 р., можна дізнатися наступне: «Вирубаний ще до Другої Світової війни, приблизно в 1937 р.... на даний момент слідів від парку майже не залишилося». Таким чином, у другій половині ХХ ст. на території палацово-паркового ансамблю залишилася лише будівля палацу, а липовий парк було знищено.

Сучасна територія парку, яку розпочали відновлювати у 2005 р., становить 5 га. Усі насадження, зокрема стрижневий самшит, ялини сопіса, туї, липа дрібнолиста, троянди, відповідають історичним дослідженням та аналогіям. Планувальна структура території, тип покриття і озеленення парку вибрані згідно з історичними матеріалами. У поєднанні перелічені елементи створюють цілісний образ палацово-паркового ансамблю кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст.

Варто відзначити, що пристрасть до будівництва та облаштування садово-паркових насаджень перейняли і сини гетьмана.

Ще одним яскравим прикладом парку, що з'явився завдячуючи гетьману, можна вважати парк у Яготинській сади-

бі. Яготинський палац був оточений великим пейзажним парком, який облаштував французький садівник Пельц. Успадкував Яготинську садибу син гетьмана Олексій, який значно доповнив садово-паркову складову Яготинської садиби. Зазначимо, що Олексій захоплювався ботанікою і зібрав унікальну колекцію рослин з доволі рідкісними екземплярами. Ото фон Гун, перебуваючи у 1805 р. в Яготині, занотував у своїх записках понад 100 різних назв рослин, зокрема: клен смугастий, каперсове дерево, драконове дерево, тюльпанове дерево, піон, чай китайський ханський, традескантове дерево.

Син гетьмана Андрій сімейну пристрасть до парків реалізовував вже за кордоном – у Відні. Будівництво палацу Андрія Розумовського у центрі Австрійської столиці та облаштування парку навколо, тривало близько 15 років. Сам палац був зведений за проектом бельгійського архітектора Луї де Монтуайє. Задля проектування великого саду в англійському стилі, син гетьмана Андрій Розумовський у 1795 р. найняв досвідченого ландшафтного садівника Конрада Розенталя. У працях, присвячених дослідженню палацу Андрія у Відні, відзначають, що з великим смаком були висаджені рідкісні дерева, чудові оранжереї, де Андрій Розумовський брав безпосередню участь та здійснював особистий вплив на деталі дизайну саду.

Тож, як ми можемо зрозуміти, родина Розумовських крокувала в ногу з часом, а їхні садиби та палацово-паркові ансамблі у повній мірі є свідченням цим тенденціям.

Палацово-парковий ансамбль гетьмана Кирила Розумовського. Фото початку ХХ століття.

